

Žvilgsnis į Tabako kontrolės pagrindų konvenciją (TKPK)

PIRMASIS LEIDIMAS / 2008 M. SAUSIS

Informacinių pranešimų apie TKPK ir ES įsipareigojimus serija. Pirmajame leidime pateikiamas bendrasis TKPK aprašymas. Kituose leidimuose bus apžvelgiamos pagrindinės nuostatos.

Galima susipažinti 16 ES kalbų adresu www.smokefreepartnership.eu

Kas yra TKPK?

TKPK yra pirmoji tarptautinė sveikatos srities sutartis. Joje pripažįstama tabako gaminių ir juos gaminančių kompanijų daroma žala. Sutartyje išdėstyti teisiškai įpareigojantys tikslai ir principai, kurių privalo laikytis šią sutartį ratifikavusios ir tokiu būdu įsipareigojusios ją įgyvendinti šalys arba regioninės ekonominės integracijos organizacijos, tokios kaip Europos Bendrija (toliau – Šalys).

Koks TKPK tikslas?

Konvencija siekia apsaugoti dabartinę ir būsimąsias kartas nuo kenksmingų tabako vartojimo ir priverstinio kvėpavimo tabako dūmais sukeltų sveikatos, socialinių, aplinkos ir ekonominių pasekmių.

Kodėl ji reikalinga?

Šiandien rūkymas yra pagrindinė mirčių, kurių galima išvengti, priežastis. Jei situacija nesikeis, tabako sukeltų mirčių skaičius iki 2025 m. pasieks 10 mln., iš jų 7 mln. – besivystančiose pasaulio šalyse, o iki 21 a. pabaigos – 1 milijardą¹. Tabako paplitimą lemia daug įvairių veiksnių (kontrabanda, tarpvalstybinė reklama), todėl pavienių šalių pastangos nebūtų pakankamai sėkmingos. Be to, TKPK pripažįsta, kad pasaulinė tabako pramonė vis smarkiau skverbiasi į besivystančias šalis, norėdama atgauti savo nuostolius, patirtus dėl sumažėjusių pardavimų kitose rinkose.

Kaip sutartis buvo parengta?

Sutartis buvo parengta praėjus ketveriems derybų ir diskusijų, kurias vedė Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) nariai, metams. 2004 m. sutartį pasirašė 192 Šalys (įskaitant Europos Bendriją). Sutartis oficialiai įsigaliojo 2005 m. vasarį.

Ar Šaliai pasirašius sutartį ji tampa privaloma?

Ne. Pasirašiusi šią sutartį Šalis tik patvirtina, kad ji remia TKPK. Kiekviena Šalis šią sutartį privalo ratifikuoti. Tai reiškia, kad jos privalo oficialiai (vadovaudamasi savo šalyje nustatyta tvarka) patvirtinti savo ketinimą dėl sutarties įgyvendinimo. 2007 m. gruodžio mėn. TKPK jau buvo ratifikavusi 151 Šalis (įskaitant EB ir 25 ES nares valstybes).

Ar tai viskas?

Ne. Kadangi sutartyje yra numatyti tik bendrojo pobūdžio tikslai ir principai, būtina nustatyti konkretesnius įsipareigojimus. Tai vadinama „protokolais“, kuriuos ilgainiui parengia sutarties Šalys.

Kas kontroliuoja sutarties įgyvendinimą?

Techninius ir finansinius sutarties veiksmus kontroliuoja Šalių konferencija (angl. *The Conference of the Parties - COP*), kurioje dalyvauja visų TKPK ratifikavusių Šalių atstovai. Konferencija rengia protokolus bei rekomendacijas, atitinkančias pagrindiniame TKPK tekste išdėstytus principus, stebi sutarties įgyvendinimą ir ruošia ataskaitas. Šalių konferencija jau surengė du posėdžius – 2006 m. ir 2007 m. Kitas posėdis numatytas 2008 m.

Kokios yra pagrindinės TKPK nuostatos?

Tabako pramonė: visuomenės sveikatos oficialūs asmenys ir sveikatos gynėjai visame pasaulyje sutinka, kad tabako pramonė neturi turėti įtakos visuomenės sveikatos politikai. TKPK remia šią koncepciją – 5.3 Konvencijos punkte nurodyta, kad Šalys „nustatydamos ir įgyvendindamos savo sveikatos politikos kryptis, stengiasi jas apsaugoti nuo komercinių ir kitų tabako pramonės interesų“. TKPK Šalys privalo užtikrinti, kad TKPK pagrindu parengtuose protokoluose ir

¹ J. Mackay, M. Eriksen ir O. Shafey „Tabako atlasas“ (2–sis leidimas, Atlanta, Amerikos vėžio asociacija, 2006 m.)

rekomendacijose būtų numatytos priemonės, neleidžiančios tabako pramonei naudotis savo ekonomine bei politine galia Konvencijai susilpninti. Rekomendacijos dėl šio punkto įgyvendinimo bus priimtos 3-je Šalių konferencijoje, kuri vyks 2008 m. pabaigoje (5.3 p.).

Apsauga nuo priverstinio kvėpavimo tabako dūmais: TKPK pripažįsta, kad moksliniais tyrimais įrodyta, jog priverstinis kvėpavimas tabako dūmais yra mirties, ligų ir neįgalumo priežastis. Visos Šalys privalo įgyvendinti veiksmingas priemones, numatančias apsaugą nuo priverstinio kvėpavimo tabako dūmais viešose vietose, įskaitant darbo vietas ir viešąjį transportą, kurios turi būti taikomos be jokių nuolaidų (8 straipsnis).

Etiketės: aiškūs įspėjimai dėl rūkymo žalos sveikatai (tekstiniai, paveikslėlio formos arba tekstiniai su paveikslėliais) turi sudaryti ne mažiau kaip 30 proc. tabako gaminių pakuotės matomo ploto. Etiketėse draudžiama vartoti tokius žodžius kaip „nestiprus“ „švelnus“ arba „mažas dervų kiekis“ (11 straipsnis).

Reklama: Šalys privalo siekti, kad iki 2010 m. reklama (tiesioginė ir netiesioginė) būtų visiškai uždrausta. Šalys, kurios dėl savo konstitucijos negali visiškai uždrausti tabako reklamos, pardavimo skatinimo ir rėmimo, taiko savo teisinius apribojimus (13 straipsnis).

Atsakomybė: į Konvenciją įtrauktos nuostatos dėl atsakomybės tikslas yra priversti tabako kompanijas prisiimti atsakomybę už savo ankstesnę veiklą ir sulaikyti juos nuo tolesnės žalingos veiklos. Šalys yra skatinamos priimti naujus arba tobulinti galiojančius įstatymus, numatančius tabako kompanijų baudžiamąją ar civilinę atsakomybę bei žalos atlyginimą už smerktiną elgseną. (4.5 p. ir 19 straipsnis).

Neteisėta prekyba: 2-ji Šalių konferencija nusprendė pradėti derybas dėl protokolo, siekiančio užkirsti kelią neteisėtai prekybai. Siūloma, kad visos tabako gaminių pakuotės būtų pažymėtos taip, jog būtų galima atsekti jų kilmę bei galutinę paskirties vietą. Šio protokolo rengime aktyviai dalyvauja Europos kovos su sukčiavimu tarnyba (OLAF) ir Europos Komisija (15 straipsnis).

Tabako gaminių reguliavimas: kiekviena Šalis pagal savo nacionalinę teisę patvirtina priemones, kuriomis vadovaujantis tabako gaminių gamintojai privalo teikti informaciją vyriausybinėms institucijoms apie tabako gaminių sudėtį. Bus parengtos rekomendacijos dėl tabako gaminių reguliavimo. (9 ir 10 straipsniai).

Mokesčiai: TKPK pripažįsta, kad mokesčiai ir kainos yra veiksminga tabako vartojimo mažinimo priemonė. Šalys, įgyvendindamos tabako gaminiams taikomus mokesčius ir kainų politiką, skatinamos atsižvelgti į sveikatos apsaugos tikslus (6 straipsnis).

Ką TKPK reiškia ES valstybėms narėms ir jų institucijoms?

Šią Konvenciją yra pasirašiusios ir ratifikavusios visos ES valstybės narės, išskyrus Italiją ir Čekijos Respubliką, todėl sutarties principai turi atsispindėti nacionaliniuose įstatymuose bei politikos kryptyse. Europos Bendrija (EB²), kurią atstovauja Europos Komisija, taip pat yra TKPK Šalis.

Kodėl EB pasirašė TKPK?

ES Sutarties 152 straipsnis įpareigoja EB prisidėti gerinant sveikatos apsaugą ir dirbant su trečiosiomis šalimis bei tarptautinėmis organizacijomis sveikatos apsaugos srityje³. Be to, veikdama kartu EB gali turėti didesnę įtakos diskusijų tarptautiniame lygmenyje rezultatui. ES

² EB reiškia bendras ES valstybių narių institucijas, tokias kaip Taryba, Europos Parlamentas ir Komisija.

³ Komisijos tarnybų darbo dokumentas, papildantis Baltąją knygą „Kartu sveikatos labui: 2008–2013 m. ES strateginis požiūris“

valstybės narės gali įgalinti Europos Komisiją jų vardu derėtis ir pasirašyti tarptautines sutartis sutartose politikos srityse. Europos Komisija gali atstovauti valstybėms narėms tose politikos srityse, kurias numato ES Sutartys, šiuo atveju – sveikatos apsaugos (152 str.), tarptautinės prekybos (133 str.) ir vidaus rinkos (95 str.) srityse.

Jei EB yra TKPK Šalis, ar tai reiškia, kad visos ES valstybės narės savaime tampa šios konvencijos Šalimis?

Ne. ES valstybės narės yra įgaliojusios EB veikti jų vardu tik tam tikrose politikos srityse. ES valstybės narės privalo ratifikuoti sutartį nacionaliniame lygmenyje.

Ar tai reiškia, kad visos sutartį ratifikavusios Šalys turės vienodus ES įstatymus?

Ne. Sutartyje yra išdėstyti minimalūs standartai ir principai. Šalys gali juos griežtinti, jei tai atitinka jų nacionalinius įstatymus ir konstitucijas.

Ar norėdama įvykdyti sutartyje numatytus įsipareigojimus ES privalės priimti naujus įstatymus?

Taip ir ne.

ES jau yra priėmusi privalomus sprendimus dėl daugelio TKPK minimų sričių, pvz.:

- direktyva 89/552/EEB, draudžianti visas tabako gaminių reklamos formas per televiziją ir tabako gaminių teleparduotuves;
- direktyva 2001/37/EEB, reguliuojanti tabako gaminių gamybą, pristatymą ir prekybą;
- direktyva 2003/33/EB, reguliuojanti tabako gaminių reklamą ir rėmimą;
- direktyva 2001/95/EB dėl bendros gaminių saugos, nustatanti, kad visi į Europos Sąjungos rinką patenkantys vartotojams skirti gaminiai turi būti saugūs.

Neprivalomos ES priemonės, minimos TKPK:

- 2002 m. gruodžio 2 d. Tarybos rekomendacija dėl rūkymo prevencijos (kurioje nagrinėjami pasyvaus rūkymo, prekių automatų, netiesioginės reklamos ir informacijos apie tabako gamintojų rinkodaros biudžetus atskleidimo klausimai);
- Komisijos sprendimas 2003/641/EB dėl spalvotų fotografijų, įspėjančių apie sveikatai gresiantį pavojų, panaudojimo ant tabako gaminių pakuočių.

EB teks išsamiau pasidomėti šiomis naujomis sritimis:

- atsakomybės teisė;
- politikos kryptimis, užkertančiomis kelią tarptautinei kontrabandai.

Ar Europos Parlamentas prisidėjo rengiant šią sutartį?

Taip. Jis aktyviai domėjosi TKPK parengimu. Du Europos Parlamento nariai (Minerva-Melpomeni Malliori ir Jules Maaten) buvo EB delegacijų, vedančių derybas dėl sutarties, stebėtojai. Be to, Europos Parlamento nariai priėmė TKPK remiančias Parlamento rezoliucijas (2001 m ir 2004 m.).

2007 m. savo pranešime dėl Europos Komisijos Žaliosios knygos „Europa – be dūmų“ Parlamentas paragino Europos Komisiją ir valstybes nares tabako kontrolės klausimą įtraukti į prioritetinių klausimų sąrašą, o Italiją ir Čekijos Respubliką – kiek įmanoma greičiau ratifikuoti TKPK.

ES ir jos valstybės narės suvaidino svarbų vaidmenį derindamos TKPK tekstą, aiškiai užtikrinusios protokolo dėl neteisėtos prekybos rengimą. EB ir 25 ES valstybės narės, būdamos TKPK Šalimis, skiria daugiausiai finansinių išteklių Šalių konferencijos darbei ir administravimui. EB yra svarbiausias techninės ir finansinės paramos šalims su mažomis ir vidutinėmis pajamomis išteklių fondas.

Imdamasi vadovaujančio vaidmens ES gali parodyti kitoms pasaulio šalims, turinčioms mažiau darbo su tabako pramone patirties, kad tabako paplitimą galima ne tik sustabdyti, bet ir sumažinti.

Ar sutartis turės įtakos Europos Parlamento darbui?

Taip. EB ratifikavus sutartį visos EB institucijos ir jų santykiais su tabako pramone bus stebimi dar akyliau. TKPK ragina Šalis apsaugoti savo politikos kryptis nuo komercinių ir kitų tabako pramonės interesų. Parlamentas taip pat turės teisę pareikšti savo nuomonę dėl galiojančių ar naujų ES įstatyminių aktų peržiūros, pagrįstą jo priimtais įsipareigojimais dėl šios konvencijos įgyvendinimo.

Ar sutartis turės įtakos Europos Komisijos darbui?

Taip. 2007 m. Komisijos parengtoje Žaliojoje knygoje „Už Europą be tabako dūmų: politikos alternatyvos ES mastu“ atkreipiamas dėmesys į tai, kaip EB gali vykdyti TKPK priimtą įsipareigojimą spręsti tabako dūmų darbo vietoje, viešajame transporte ir kitose uždaroje viešosiose vietose problemą.

Be to, Komisija:

- išnagrinės, kaip galima panaudoti ES finansavimo mechanizmus, padėsiančius besivystančioms šalims įvykdyti TKPK priimtus įsipareigojimus, o tabako gamintojams – rasti alternatyvų tabako auginimui;
- sukurs tabaką reguliuojančių įstatymų bei taisyklių duomenų bazę ir rinks duomenis iš nacionalinių priežiūros programų;
- rengs ataskaitas Šalių konferencijai apie EB pažangą įgyvendinant sutartį.

Ar sutartis turės įtakos ES valstybėms narėms?

Taip.

Sutartį ratifikavusios valstybės narės privalo laikytis sutartyje išdėstytų tikslų ir principų (atsižvelgdamos į nacionalinę teisę).

Jos yra įsipareigojusios:

- kurti (ir finansuoti) nacionalines tabako kontrolės strategijas ir priežiūros programas;
- apsaugoti savo politikos kryptis nuo komercinių ir kitų tabako pramonės interesų;
- kurti ir skatinti nacionalines mokslinių tyrimų programas;
- kurti edukacines programas (pirmiausiai nukreiptas į jaunimą);
- sudaryti tabaką reguliuojančių įstatymų bei taisyklių duomenų bazę.

ES valstybės narės taip pat turės teisę pareikšti savo nuomonę dėl galiojančių ar naujų ES įstatyminių aktų peržiūros, pagrįstą savo priimtais įsipareigojimais dėl konvencijos įgyvendinimo.

Sėkmingai įgyvendinus TKPK, bus sustabdytas tabako paplitimas besivystančiose šalyse ir per metus ES sumažės 650 000 mirčių, kurių priežastimi yra rūkymas. Taip atsitiks tik tuomet, jei ES imsis visų įmanomų priemonių užtikrinti TKPK išdėstytų nuostatų įgyvendinimą praktikoje.

„Derybos dėl PSO TKPK paskatino procesą, davusį akivaizdžių rezultatų šalies lygmenyje. PSO TKPK – priemonės sveikatai gerinti – sėkmė priklausys nuo šalių aktyvumo ir politinio sąmoningumo per ateinančius metus. Sėkmingas rezultatas bus naudingas visiems“.

– **Dr LEE Jong-wook,**

Pasaulio sveikatos organizacijos Generalinis direktorius

IŠSAMENĖS INFORMACIJOS IEŠKOKITE:

- * visas TKPK tekstas: http://www.who.int/tobacco/framework/WHO_FCTC_english.pdf
- PSO: <http://www.who.int/tobacco/framework/en>
- * Tabako kontrolės pagrindų konvencijos sąjunga (angl. *The Framework Convention Alliance for Tobacco Control – FCA*): <http://www.fctc.org>
- „Smoke Free Partnership“: <http://www.smokefreepartnership.eu>

„Smoke Free Partnership“ (SFP) – tai strateginė, nepriklausoma ir lanksti bendrija, kurią įkūrė Europos kvėpavimo draugija, JK vėžio mokslinių tyrimų įstaiga ir Nacionalinis vėžio institutas. Ji siekia skatinti tabako kontrolės propagavimo ir politikos tyrimus ES ir nacionaliniame lygmenyje, bendradarbiaujant su kitomis ES sveikatos priežiūros organizacijomis bei ES tabako kontrolės tinklais.

Redaktoriai: *Gráinne Crowley* ir *Archie Turnbull*

„Smoke Free Partnership“:

39-41 rue d’Arlon, 1000 Brussels, Tel. +32 2 238 53 63, Faksas +32 2 238 53 61

www.smokefreepartnership.eu

dizainas ir atlikimas: www.inextremis.be